

EDITO

UITGELICHT

HET NEDERLANDS EN DE WERELD

8 REIS ROND DE WERELD IN ZES TAALSTUKKEN EN MEER

HENDRIK TRATSAERT

10 MIJN NEDERLANDS WIL EEN VRIJTAAL ZIJN

Adriaan van Dis over zijn moedertalen

ADRIAAN VAN DIS

17 LOSGEHEN WIE EIN HOLLÄNDER

Het imago van Nederland(s) in andere talen

NICOLINE VAN DER SIJS

24 TOEN HET NEDERLANDS EEN INTERNATIONALE TAAL VAN HANDEL EN DIPLOMATIE WAS

CHRISTOPHER JOBY

31 DE MIER DIE EEN LUIS WERD

Hoe onvertaalbaar is het Nederlands?

GOEDELE DE STERCK

39 DE TOEKOMST VAN HISTORISCH NEDERLANDS IS INTERNATIONAAL

FRANS BLOM

46 OVERLEVEN IN DE ZEE ALS EEN LANDDIER

SHOLEH REZAZADEH

50

MAATSCHAPPIJ

50 EEN DEADLINE VOOR HET LEVEN OP AARDE

Hind Fraihi analyseert ecologisch extremisme en polarisering

HIND FRAIHI

56 OOI EENDRACHTIG, NU UIT ELKAAR GEDREVEN

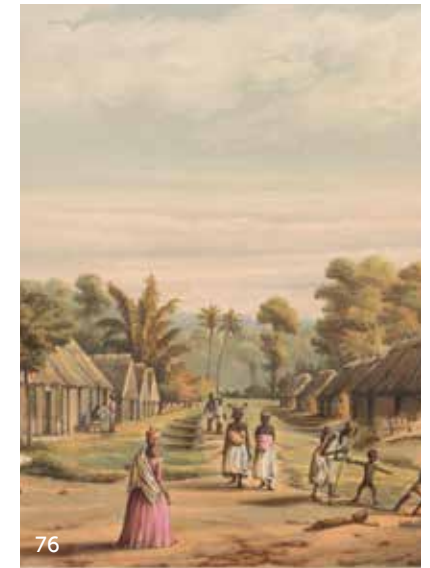
Hoe de verschillen tussen Nederland en België in de EU steeds meer opspelen

TOMAS VANHESTE

64 GELOVEN ONDANKS ALLES

Godschaamte van Stephan Sanders

KRISTIEN HEMMERECHTS (RECENSIE)

76

GESCHIEDENIS

66 DE OPKOMST VAN DE BURGERHISTORICUS

Hoe vrijwilligers geschiedkundig onderzoek vooruithelpen

WIELAND DE HOON

71 VADER KATS, EEN VERGETEN VOORVECHTER

Portret van een Brusselse pionier van het socialisme

JOHAN WAMBACQ

76 EEN MEERSTEMMIG PERSPECTIEF TUSSEN DE REGELS DOOR

Verborgene verhalen over slaafgemaakte mensen in Nederlandse archieven

JESSICA DEN OUDSTEN

82 MISSIONARISSEN KUNNEN NOG STEEDS DE WEG WIJZEN

GUIDO VANHEESWYCK (RECENSIE)

85 AARTSVADER VAN HET INTERNATIONALE RECHT

Biografie van Hugo de Groot door Henk Nellen

HANS COOLS (RECENSIE)

TAAL

KUNST

LITERATUUR

- 88 **NIET ALLEEN WIE, WAT EN WAAR, MAAR OOK WAAROM**
Nieuw naslagwerk over regionale talen in Nederland en Vlaanderen
KARLIEN FRANCO (RECENSIE)
- 91 **MEERTALIGHEID WAS ALTIJD AL ONZE STERKTE**
Over Vertalen in de Nederlanden. Een cultuurgeschiedenis
MIET OOMS (RECENSIE)
- 94 **MEERTALIGHEID IN DE KLAS: TROEF ÉN UITDAGING**
Talen die de school in komen van Lidy Peters
STEVEN DELARUE (RECENSIE)

- 96 **STRIPAUTEUR AIMÉE DE JONGH VEROVERT DE WERELD**
GERT MEESTERS
- 101 **NEDERLANDSTALIGE TONEELTEKSTEN GENOEG, MAAR HALEN ZE HET PODIUM?**
JOS NIJHOF
- 109 **AAFKE ROMEIJN ZIET LEVEN ALS EEN VORM VAN GEKTE**
DIRK STEENHAUT
- 114 **EEN KRITISCHE EN ENTHOUSIASTE BLIK OP HOLLANDSE SCHILDERKUNST**
Anders gekeken van Paul Schnabel
EDDY DE JONGH (RECENSIE)

- 118 **MIJN WOORDEN DIE VAN IEMAND ANDERS WERDEN**
De verborgen wereld van ghostwriters
THOMAS HEERMA VAN VOSS
- 124 **ZOETE, ZOETE LEUGENS**
Seksualiteit is bij jonge vrouwelijke personages zelden rozengeur en maneschijn
ANNE VAN DEN DOOL
- 131 **DE HERONTDEKKING VAN NEEL DOFF**
Waarom haar roman over Keetje Oldema nog altijd lezenswaardig is
DORIEN KOUIJZER
- 138 **GEBLINDDOEKT ÉN GEWAPEND MET DE TAAL**
Is er nog plaats voor experiment in onze literatuur?
JAN-BART CLAUS
- 146 **EINDELIJK GENADELOOS JEZELF**
Komijnsplitsers van Marieke Lucas Rijnveld
LISA ROOIJACKERS (RECENSIE)
- 148 **EEN PLEK OM TE LIGGEN**
Aarduitwrijvingen van Charlotte Van den Broeck
PIET GERBRANDY (RECENSIE)
- 150 **MISSCHIEEN IS DIT EEN STILLE, ZACHTE REVOLUTIE**
Het is warm in de hivemind van Maxime Garcia Diaz
TIJL NUYTS (RECENSIE)

Lees meer op
www.de-lage-landen.com

LITERATUUR

DERBY DER LAGE LANDEN

- 153 HET MACTIGE GEVOEL ONDER WATER TE KUNNEN STAAN**
A.D. van Gustaaf Peek
 ANNE VAN DEN DOOL (RECENSIE)
- 155 WIE ZIJN DIE SYMPATHIEKE CHARLATANS?**
De minzamen van Koen Peeters
 MAARTEN DESSING (RECENSIE)
- 157 EEN MULTI-INZETBAAR MONSTER**
Mary van Anne Eekhout
 LIESBETH D'HOKER (RECENSIE)
- 160 DE WERELD BLIJFT EEN PUZZEL**
Minneapolis van Rob van Essen
 LAURENT DE MAERTELAER (RECENSIE)

- 163 AANGEBOREN WREEDHEID**
De huisvriend van Heleen Debruyne
 WOUT VLAEMINCK (RECENSIE)
- 165 KOLKENDE INFORMATIESTROOM**
Levensvormen van Lex ter Braak
 LODEWIJK VERDUIN (RECENSIE)
- 167 NU EENS NIET DE HELLEVEEG**
Gisterland van Imme Dros
 LIEKE VAN DEN KROMMENACKER (RECENSIE)

- 169 DE JONGEN VAN WOESTE VERHALEN**
 Johan Vanhecke geeft
 Hendrik Conscience opnieuw
 een stem
 FRANK HELLEMANS (RECENSIE)
- 171 BEELDEN DIE HUN GEHEIMEN NOOIT PRIJSGEVEN**
 Recente essays van Oek de Jong
 JAAP GOEDEGEBUURE (RECENSIE)
- 174 EEN KOSTELIJKE CORRESPONDENTIE**
Lief museum. Brieven van
 Simon Carmiggelt en Ellen Warmond
 DICK WELSINK (RECENSIE)

- 176 HUIS**
 LIZE SPIT
- 177 NEL HEEFT STIJL**
 HERR SEELE

- 178 MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER**
- 180 COLOFON**
- 181 STEUN & MECENAAT**

REIS ROND DE WERELD IN ZES TAALSTUKKEN EN MEER

Op 9 september 1980 werd in het Egmontpaleis het Taalunieverdrag getekend tussen Nederland en België. Het document – een van de weinige staatsrechtelijke verdragen die deze twee landen formeel bindt – was niet alleen opgezet als een constructie om een gezamenlijk taalbeleid te voeren, maar bleek naderhand ook een opmaat naar culturele integratie van Noord en Zuid.

Inmiddels is de Taalunie uitgegroeid tot een performant instrument dat “beleid voor het Nederlands in Nederland, Vlaanderen en Suriname ontwikkelt en stimuleert, en het Nederlands in de wereld ondersteunt”. De Taalunie speelde de voorbije 41 jaar een verbindende en onderzoekende rol als het gaat over standaardtaal, taalvariëteiten, onderwijs en de wereldwijde verspreiding van de Nederlandse taal en cultuur uit de Nederlands sprekende gebieden. Als middelgrote taal met zo’n 24 miljoen *native speakers* moet het Nederlands de ambitie hebben om als zodanig erkend te worden buiten de directe taalgrenzen. Een kwestie die begint bij het onderwijs in het buitenland, waar talrijke lokale partners en overheidsdiensten bij betrokken zijn, ondersteund door doelgerichte informatiekanaalen.

Precies vanuit die gerichtheid op de wereld kwam van de recent aangetreden algemeen secretaris Kris Van de Poel de vraag aan ons om samen in een publicatie extra aandacht te besteden aan het nut en het belang van het Nederlands op internationaal vlak. Wij waren verguld met deze opdracht: ze bevestigde onze lange publicatiestaat met inzicht in de materie ter zake. Het prikkelde onze redactie om te zoeken naar een palet van verschillende kleurcomponenten die het Nederlands wereldwijd beschrijven in een reeks van korte essays. Om te beginnen historisch. Wie de wereldzeeën heeft bevaren, laat sporen na. Nog los van postkoloniale bedenkingen over de ware impact van de West-Indische Compagnie en de Vereenigde Oost-Indische Compagnie vind je in andere talen een schat aan woorden en gezegden die terugleiden naar de taal van de Lage Landen. Daar gaan drie stukken in ons taalcorpus over. Hoogleraar Christopher Joby schetst hoe het Nederlands in talrijke gebieden, bijvoorbeeld rond de Oostzee, een taal van handel en diplomatie was. Onderzoeker Frans Blom bepleit de internationale studie van het historische Nederlands, want die oude brieven en manuscripten overal ter wereld bieden een schat aan informatie. Taalwetenschapper Noline van der Sijs heeft het over het imago van Nederland(s) in andere talen, toch wel een bron van nut en vermaak tussen uitgesleten clichés door.

Nog in het dossier schetst vertaler Goedele De Sterck aan de hand van concrete voorbeelden waar de grenzen van de vertaalbaarheid van het Nederlands liggen en

Als middelgrote taal moet het Nederlands de ambitie hebben als zodanig erkend te worden buiten de directe taalgrenzen

waarom een vertaler niet noodzakelijk een verrader is. Hoezeer taal je werkelijkheid bepaalt en vormgeeft, komt tot leven dankzij de lenige pen van Adriaan van Dis. Hij groeide op in verschillende werelden met even uiteenlopende klanken en woorden en doet daar nog altijd zijn voordeel mee. Wij herpubliceren bewust deze ode aan zijn “vrijtaal”. Sholeh Rezazadeh kwam pas een zestal jaar geleden vanuit Iran in Nederland aan en publiceerde vorig jaar haar eerste roman. Haar ervaring met een nieuwe taal zit helemaal in de titel van haar bloemrijke relaas: ‘Overleven in de zee als een landdier’. Samen geven deze zes stukken een beeld van het veelkantige prisma dat taal heet. De Zuid-Afrikaanse fotografe Christine Fourie leende haar camera aan dit themadossier in een reeks beelden die deze stukken visueel verbindt. Tekenaar Stijn Felix voegde op de cover de nodige speelsheid toe aan het onderwerp, geïnspireerd op het typisch laaglandse genre van het stilleven. Zo onzichtbaar zijn die spie kaas en dat stronkje witlof ook weer niet.

Als taal de opslagplaats is van alle ruwe materie waarmee je je gedachten kunt vormgeven, dan is de literatuur de smidse waar woorden tot finesse gesmeed worden. In deze editie vind je naast onze vaste afspraak in de boekenrubriek een aantal veelzeggende stukken over de staat van onze letteren. Thomas Heerma van Voss betreedt de verborgen wereld van de ghostwriting, daar waar je eigen woorden die van iemand anders worden. Aan de hand van vier recente romans onderzoekt Anne van den Dool welke rol seksualiteit speelt in het leven van de opgroeiende vrouwelijke personages. Jan-Bart Claus vraagt zich dan weer fronsend af hoe het gesteld is met het experiment in de literatuur.

Tot slot verdient het artikel van Hind Fraihi over ecologisch extremisme een bijzondere vermelding. Het is een fragment uit haar gloednieuwe boek *Antipode*, een uitgebreid essay over polarisering en radicalisering. *Antipode* is een voortzetting van de columns die Fraihi over dit onderwerp schreef voor de website van *de lage landen*. Zij verstaat de kunst om beide polen van het spectrum te duiden en in perspectief te plaatsen in een omgeving waar redelijkheid steeds vaker plaatsmaakt voor extreme standpunten. Daarom zijn wij ook co-uitgever van *Antipode*. Omdat nuancering haar rechten heeft.

HENDRIK TRATSAERT
HOOFDREDACTEUR

MIJN NEDERLANDS WIL EEN VRIJTAAL ZIJN

Adriaan van Dis over zijn moedertalen

Vele talen hebben het Nederlands van schrijver Adriaan van Dis beïnvloed. 'Niets mooiers dan talen die elkaar opvrijen en bevruchten, een verbond waarin de een de ander in schoonheid voedt. Vrijtaal noem ik dat. Een taal die zich openstelt voor het vreemde, die zich met trots laat verleiden en nieuwe woorden werpt, maar ook een taal die listen en woorden verzint om het vreemde in te kapselen en eigen te maken.'

ADRIAAN VAN DIS

Toen de Zuid-Afrikaanse dichter N.P. van Wyk Louw (1906-1970), net benoemd tot buitengewoon hoogleraar Afrikaans aan de Universiteit van Amsterdam, in het begin van de jaren vijftig van de twintigste eeuw Parijs bezocht, raakte hij zeer onder de indruk van de veelvolgigheid in de metropool. Voor het eerst in zijn leven deelde hij terrassen, musea en restaurants met zwarte, gele en bruine mensen. In zijn eigen land was dat toen onmogelijk. Wat hem trof, was de trots en de vanzelfsprekendheid waarmee al die vreemdelingen zich in een wereldstad manifesteerden. "Wat maak *my* as Afrikaner eintlik bysonder?", vroeg hij zich toen af.

Niet mijn Europese komaf, niet de gehechtheid aan onze grond of onze onafhankelijkheidsstrijd tegen de Britten, ook andere volken kunnen zich op een dergelijke koloniale achtergrond beroepen, nee, bedacht hij, slechts in één ding kan ik mij onderscheiden: "My taal."

En dan niet de officiële taal van parlement, rechtspraak en onderwijs, maar het Afrikaans dat gesproken werd in zijn geboortedorp Sutherland, een gehucht in de Karoo waar wit en bruin door het isolement zeer dicht op elkaar leefden. Daar lag zijn identiteit – toen nog niet zo'n beladen en modieus woord als nu – "in die taal van die Sutherlandse wêreld".

Uit verlangen naar het landschap en de eerste klanken van zijn jeugd schreef hij toen de gedichtenreeks *Klipwerk. Flagstones*, zouden we in goed Nederlands zeggen, eenentachtig losse scherven die samen een geheel vormen – een pad naar de herinnering. *Klipwerk* begint met een pure evocatie:

dat akkers op die sinkdak val
en vije op die ringmuur breek

© Christine Fourie

Zo roept de dichter zijn dorp op: door eikels op een golfplaat te laten ketsen en vijgen op een muur uiteen te laten barsten. De klanken en geuren die daarbij vrijkomen, geven het geheugen vrij baan. Liedjes zingen zich los, raadsels, flarden van oude zegswijzen, aftelversjes, bezweringen:

luwerk, luwerk, luwerk
gooi hom veer-waai, breek sy vlerk.
Skop dan, kolhaas, in jou bloed!
Ek vat jou wit kwas vir my hoed

Gooi de leeuwerik zo hoog op dat zijn veren waaien, breek zijn vleugel, schop dan de gevlekte haas in je bloed en steek zijn witte staart op je hoed.

Het lied van een stroper? Of het lied van een vrouw die een onwelkome vrijer nagenoeg castreert?

Het laatste. *Klipwerk* zit boordevol seksuele verwijzingen.

Kan men het Afrikaans beschouwen als een tropisch derivaat van het zeventiende-eeuwse Nederlands, de taal van *Klipwerk* is een creolisering van het Afrikaans. Van Wyk Louw liet met deze versjes het *sêgoed* van de bruine bewoners uit Sutherland toe in zijn werk. Een taal die als kind de zijne was en die hem als dichter zou inspireren, hoezeer hij uiteindelijk ook door de Europese cultuur werd gevormd.

Klipwerk werd slecht begrepen door Van Wyk Louws tijdgenoten. Veel woorden waren alleen in het dal van Sutherland bekend. Met behulp van een woordenlijst van een landmeter die in die contreien zijn oor te luister had gelegd, kon ik als student Afrikaans de geheimen van *Klipwerk* enigszins ontrafelen.

Na mijn studie Nederlands besloot ik Afrikaans te gaan studeren, een taal waar je zowaar doctorandus in kon worden. Ik was de enige student. Een mengeling van esthetiek en engagement bepaalde die keuze (en een vlucht voor de massastudie aan het gedemocratiseerde Instituut voor Neerlandistiek in Amsterdam). De poëzie van Breyten Breytenbach trok me aan; ik wilde meer weten over een in zelfopgelegd ballingschap levende dichter wiens huwelijk met een Vietnamese in zijn eigen land onder de “Ontug-wet” viel. De rassenwaan van de Afrikaners interesseerde mij, vooral omdat ik zelf uit een bruine familie kom en de ontkenning van kleur in vel en taal mij herinnerde aan de Indische gemeenschap waarin ik opgroeide.

Het Afrikaans deed me denken aan de eerste klanken uit mijn jeugd, aan het Petjoh, het Indo-Hollands, dat mijn vader en mijn zusjes soms aan tafel spraken. De rijsttafeltaal in het repatriantenhuis. Een lenige taal, jong, gevoed door twee culturen, vol ritme en grappen. Sinterklaas werd er thuis in toegezongen:

Ach, goede Sin Niklaas
 Heb toch kassian
 En seg tegen Pieter
 Een beetje plan plan
 Si Sihi wat maleh
 Ahmed wat nakal
 S'ja hareb Sin Niklaas
 Niet marah sijn sal

(Ach, Sinterklaas heb een beetje medelijden en laat Pieter niet te hard van stapel lopen. Si Sihi is er vandoor, Ahmed is ondeugend. Nu hoop ik dat Sinterklaas niet boos zal zijn.)

Plan plan, reduplicatie; een van de eerste kenmerken van creolisering.
 Wisten wij veel.

Het Petjoh was een taal van verlangen, in het bijzonder voor mijn vader. Als kind schaamde ik me voor die kromtaal. Het was bovendien een taal die mij uitsloot. Ik kende maar een paar woorden Maleis, was niet in Indië geboren en had ook nog eens de verkeerde kleur. Maar al hoorde ik niet bij het Indische verleden van mijn familie en al was ik het enige roze varkentje tussen tientallen repatrianten, het droge warme Petjoh moet ik toch in me hebben opgezogen. Tijdens het ontrafelen van *Klipwerk* hoorde ik die klanken weer – rook ik de taal van thuis. De evocaties van Van Wyk Louw overstegen de Karoo. De klemtóón sprong op de motór, restanten Petjoh kleurden mijn tong en ook ik – de buitenstaander – schoot alsnog vol verlangen.

Maar er kwam veel meer boven: de taal van mijn Nederlandse dorp. Een door de duinen van het beschaafde Bergen afgesneden gehucht waar stropers woonden en vissers, klusjesmannen van de grote zomerhuizen. Hun stemmen kwamen terug. De roep waarmee we elkaar in de duinen zochten. De liedjes. De stoomtram Bello gilde, de musen wasten zich in het zand, de greppels liepen weer vol... Flarden West-Fries braken

los: *Ik het nat seik*. Ja, ik haalde een natte voet in de greppel van mijn herinnering. *Klipwerk* joeg mij terug naar mijn geboortedorp Bergen aan Zee. Zoals Van Wyk Louw in gedachten door Sutherland dwaalde – “*ek dra die blousteen in my hand / by vat my hart na anderland*” – zo liep ik langs de oude spoorbaan tegenover ons huis. Ik pakte een sintel op, hoorde Bello in een verbrande kool razen. Na dat bezoek schreef ik mijn eerste *Natban Sid*-verhaaltjes, de bundel schetsen waarmee ik in 1984 zou debuten.

Het Afrikaans uit Sutherland als brug naar de tussentalen uit mijn jeugd. De lenigheid van het Petjoh, naast het stramme West-Fries van de kaaskoppen uit Bergen aan Zee, met hun *skop*, *skep* en *verskriklik*. (Een verboden taal – een dialect hield je vast, zei mijn vader en ik moest hogerop – maar buiten ons repatriantenhuis kon ik me er uitstekend in redden.)

Tegen dat klankbord leerde ik Nederlands. En hoe! Met mijn vader als eerste onderwijzer. Ik – het vredeskind dat alles goed zou maken – moest de eerste klas van de lagere school overslaan. Al was Holland voor mijn vader een land van horen zeggen – hij kwam uit een koloniaal geslacht dat al generaties lang met Indië verweven was en zette pas op zijn eenendertigste voor het eerst voet op Nederlandse bodem – hij ging prat op zijn moedertaal.

We pakten het stevig aan, mijn vader en ik. Veel voorlezen, zo begonnen we. En niet wat er staat ja! Mijn vader hield zich niet aan de regels van een verhaal. Hij liet tijgers door Teutoonse sprookjes kruipen. Bij ons gromde het in Grimm. Vader had zelf een tijger gedood, en met de hand, ja! (In Indië eindigde elke zin op “ja”.)

Daarna tekende hij de letters, ik trok ze over. Het alfabet werd er met een liniaal ingeslagen. Zolang ik overtrok, wilden de letters wel lukken, maar los hield ik ze slecht in toom. Ze draaiden zich onder mijn hand, de *k*, de *b*, de *d* en de *r* marcheerden de andere kant op. Meer meppen hielp niet. De fouten namen alleen maar toe: een kom werd een mok, een kam bleek mak. De tak sprong op de kat. De kossen lagen in de stak. En daar hielp geen niliaal aan.

Naar school, met pen, inktlap en een hoofd vol wentelletters. Klas overslaan was er niet bij. Erger nog: ik moest helemaal opnieuw leren schrijven. Adje had thuis schuinschrift geleerd, maar in Holland moest alles recht op in hokjes. Verskriklik. Aú! Verschrikkelijk.

Vaders lessen zorgden voor nog veel meer verwarring. Behalve verkeerde klemtóónen, vooroorlogse spelling en schuinschrift, gebruikte hij ook veel ouderwetse woorden. Hij zei betrekking tegen baan. Een man werkte niet maar was werkzaam. Men ging niet naar school, men huurde geen huis, nee: men genoot onderwijs en genoot huisvesting. Hij was vooral gespits op de rangen en standen in de Nederlandse taal. Hij droeg geen stropdas of colbert, maar een das en een jasje.

Maar ook kruigde hij zijn Nederlands met wel heel veel Maleise woorden. Alleen *obat* kon hem helpen, medicijnen niet. *Ketimoen* was lekkerder dan komkommer. Heet was *pedes* en rot *boesoek*. Zelig, *kasian*... En *kassar* natuurlijk, een woord dat het hele repatriantenhuis voor op de tong lag. Holland was *kassar*: lomp, bot, grof.

Ook ik gebruikte die Maleise woorden – ik wist niet beter. Als mijn vader en ik samen door Bergen fietsten – in zijn gezonde tijd – kregen sommige plekken zelfs

Maleise namen: de greppel aan het begin van de Eeuwige laan werd dan een *slokan* en de leeszaal *kamarboekoe*. Toch meende hij dat hij het Nederlands perfect beheerste: het *ontvreemde* hem dan ook dat de juffrouw hem een slechte huisleraar vond.

“En je vader maar pochen op zijn goede Nederlands”, schamperde mijn moeder met regelmaat.

Zij – mijn tweede taaltak – was de grote verbeteraar. Hoewel geboren in West-Brabant sprak ze zonder zachte *g*, in tegenstelling tot haar boerenvader, die er vreemd genoeg trots op was dat je bij zijn dochter níét kon horen waar ze vandaan kwam.

Op welke taal kon je nog bouwen? De taal van mijn vriendjes was een plat dialect. Het Algemeen Beschaafd Nederlands van mijn moeder was te neutraal en beheerst, alsof ze bang was het sappige Brabants uit haar jeugd toe te laten. En mijn vader wou klimmen in zijn taal maar viel als werkeloze Indo telkens van de ladder dóór de mand (om zijn beeldspraak maar eens te gebruiken).

Kasian.

En toch heeft hij als leermeester de grootste invloed op mij gehad. Misschien doordat hij aan tafel zo geweldig vertellen kon en de woorden naar zijn mond zette, hij proefde ze, trok er rare gezichten bij en wat hem niet beviel spuugde hij uit. Hij kon er in bluffen en rijmen – wat niet paste, beet hij op maat. Zijn stem zit voorgoed in de klankkast van mijn geheugen, redelijk getemd met de jaren, behalve als ik driftig ben, want dan praat ik net als hij.

Helaas zou taal nog lang een struikelblok voor mij blijven. Spellen was een ramp. Dictee kwam steevast neer op een twee. De verhouding tussen horen en schrijven was ernstig verstoord. Schrijvend draaide ik alles om, knipte los wat aan elkaar moest of plakte alles aan elkaar. Om het op school enigszins te redden, leerde ik domweg duizenden zinnen uit mijn hoofd. Een gewoonte die een tweede natuur is geworden. Zo heb ik mijn talen geleerd. Door mensen na te praten. Vooral zinnen van dichters bleven kleven. Ik ben altijd een langzame lezer geweest, niet alleen om het plezier in de woorden, maar ook omdat ik de zinnen anders niet goed begrijp.

Een hersendokter die ik eens consulteerde over mijn zogenaamde dyslexie (een naar mijn smaak veel te modieuze kwaal) weet mijn taalperikelen aan een mogelijk vitamine- en mineralengebrek uit mijn vroegste jeugd. Had ik als kind soms ook last van melkintolerantie? Interessant. Ik had de man niets over het wel en wee van mijn ouders verteld. Ook niet dat mijn moeder, nog maar net uit het kamp, door haar dikke hongeroedeembuik pas vrij laat doorhad dat ze zwanger van me was. Bovendien was ik een zogenaamde karnemelkbaby – allergisch voor moedermelk. Persoonlijk houd ik het maar op een foute draadverbinding in mijn bovenkamer. Dat ik later Nederlands ging studeren, hoorde bij het gevecht: revanche op alle juffen en leraren die mij onvoldoendes gaven.

In mijn overmoed begon ik zelfs te schrijven. Niemand die het mocht lezen. Tot ik het Afrikaans ontdekte – een onder de zuiderzon gebakken Nederlands. Wat een bevrijding! Eindelijk een taal die je schreef zoals je hem sprak. *Verskríklik* stond zelfs in het Afrikaanse woordenboek. De regels waren lenig en de taal nog zo jong dat

Het Afrikaans stookte me op de dingen ongewoner en toch helder te zeggen

sprekers en schrijvers de nieuwe woorden groen uit de boom plukten. Een bastaardtaal bovendien – al wilden de witte Afrikaners dat liever niet weten.

Het Afrikaans gaf mij het lef met mijn in het geheim geschreven proza naar buiten te treden. Het stookte me op de dingen ongewoner en toch helder te zeggen. Dankzij het Afrikaans ontwikkelde ik een eigen stijl. Ja, heel mijn stijl is uit een tekort ontstaan.

Sinds mijn kennismaking met het Afrikaans durf ik de vetters van het grammaticale keurslijf wat meer te laten vieren en sta ik mij ook mijn eigen “woordafwijkingen” makkelijker toe. Hoewel ik mijn neologismen steeds minder in mijn proza loslaat, want niks verveelt zo gauw als “al te origineel”. Maar uitdrukkingen waarbij de ribbetjes van de ene taal door de andere heen steken blijf ik prachtig vinden. Neem een Afrikaans woord als *paddakombers*, letterlijk: “kikkerdeken”, ofwel: kroos. Naar het schijnt een letterlijke vertaling uit het Khoi (voorheen het Hottentots).

Niets mooiers dan talen die elkaar opvrijen en bevruchten, en dan heb ik het niet over gallicismen en anglicismen, maar over een verbond waarin de een de ander in schoonheid voedt. Vrijtaal noem ik dat. Een taal die zich openstelt voor het vreemde, die zich met trots laat verleiden en nieuwe woorden werpt, maar ook een taal die listen en woorden verzint om het vreemde in te kapselen en eigen te maken. Mijn Nederlands wil een vrijtaal zijn.

Zoals vreemde kruiden een keuken meer pit geven, zo kan ook het Nederlands een andere smaak krijgen door de stroom van nieuwe sprekers die de laatste decennia het taaldomein hebben betreden, sprekers bij wie nog een andere vreemde taal achter in de huig hangt. Er komen nieuwe exotische woorden bij. Sprekers uit verre streken en de (voormalige) koloniën hebben het Nederlands altijd al kleur gegeven, of ze nu Jerolimo Rodrigo of Kegge heten. Vooral Surinamers verrijken onze taal, zo wordt het thans zo in de mode zijnde rugzakje door velen van hen een bocheltas genoemd – een woord dat je steeds meer hoort. Wie in het openbaar vervoer goed luistert, kan de wonderlijkste woorden en uitdrukkingen uit monden van nieuwkomers optekenen. Friesstampotvee, hoorde ik laatst een Nederlands-Marokkaanse vader in de trein tegen zijn zoontje zeggen toen hij naar de zwart-witte koeien in de wei wees.

Sommige woorden zullen als te beperkt of te wit worden afgewezen. Zo is de met zoet eiwit gevulde chocoladelekkernij negerzoen naar de afvalbak verwezen. Maar het Nederlands krijgt ook weer stokoude woorden terug van onbevange gebruikers die zich verbazen over al die voor hen nieuwe en vreemde, in stoffige boeken weggestopte

schatten. Denk aan een schrijver als Hafid Bouazza, die als een archeoloog door het Woordenboek der Nederlandsche Taal spitte. Nog altijd pluk ik graag woorden onderweg. Ik schrijf ze op in boekjes. Nu zeg ik: mijn taal is een klit. Een kleefkruid waar alles aan blijft haken. Een prikkelding dat zich niet graag laat pakken, maar dat telkens opgewonden raakt door een mooi, verleidelijk woord. Mijn taal lonkt en vrijt en gaat vreemd bij het leven en toch doet ze o zo kieskeurig, op het nuffige af. Kuis en stijf en streng kan ze zijn. Mijn taal is standbewust, al aapt ze de ordinairste platterik makkelijk na en kletst ze met iedereen mee; ze speelt nu eenmaal graag toneel. Ze flirt met kleur en heeft een hekel aan mensen die kassar – lomp – zijn. Het liefst ruilde ze van vel. Taal betekent voor mij: het oor te luister leggen. Openstaan. Klit in de wind, elke dag weer. Ik blijf voor altijd leerling.

LONG LIVE THE BASTARD

Mijn vader was een zuiderling
aan tafel, onder vrienden —
klemtóón verkeerd
en nooit geleerd
waar spreekwoorden toe dienden.

In vel en klank een vreemdeling
wilde hij bij Holland horen
maar bakte alle woorden bruin
— zei batok tegen kale kruin —
hij was uit Indië geboren.

Mijn vader was een zonderling,
Kromtaal leerde hij zijn zoon:
“adoeoeh jij luier doormaardoor
nèèèèks jij doet, ’t is onbehoorlijk,”
(dat soort rijm vond hij gewoon).

Spelling werd een marteling
— ik kon nóóit voldoende halen,
schreef en sprak precies als hij —
bij slecht rapport, dan beuk hij mij.
Lang leve alle bastaardtalen.

Een versie van dit stuk verscheen eerder in ons boek *Overeind in Babel. Talen in Europa*. De Nederlandse versie is uitverkocht, de Engelse en Franse edities zijn nog wel beschikbaar via de-lage-landen.com.

LOSGEHEN WIE EIN HOLLÄNDER

Het imago van Nederland(s) in andere talen

If you're not Dutch, you're not much. Of: If it ain't Dutch, it ain't much.
Wie wel eens door de VS of Canada heeft gereisd of over Engelstalige websites heeft gesurft, herkent vast die trotse opschriften op bumpers, mokken en T-shirts. Ze verwoorden de visie van Nederlanders of hun afstammelingen. Komt die visie overeen met hoe andere volkeren aankijken tegen bewoners van de Lage Landen en hun taal? Of is dat beeld genuanceerder?

NICOLINE VAN DER SIJS

Om die vragen te beantwoorden kunnen we eens kijken welke uitdrukkingen er in andere talen bestaan met *Nederlands*, *Hollands*, *Vlaams* en *Dutch*, en welke overdrachtelijke betekenissen die woorden elders hebben gekregen. Welk beeld rijst hieruit op over het imago van Nederland en Nederlands in het buitenland? En is dat imago in alle buitenlanden identiek?

‘DUTCH’ IN GROOT-BRITTANNIË

In de Engelstalige wereld is *Dutch* een begrip: het komt in een groot aantal uitdrukkingen voor. Die zijn verzameld in twee boeken: *Total Dutch* van Ton Spruijt uit 1999 en *De Dutchionary. Woordenboek van al wat Dutch is* van Gaston Dorren uit 2020. Veel van die uitdrukkingen zijn neutraal; zo is een *Dutch garden* een tuin met bloemperken en waterpartijen, naar Nederlands voorbeeld. Een ander deel is positief of negatief gekleurd, en daaruit kunnen we iets opmaken over het imago van de Lage Landen. Sommige van de uitdrukkingen verwijzen niet naar Nederland maar naar Duitsland; die laten we hier uiteraard weg.

Als we ons beperken tot de bekendste uitdrukkingen met *Dutch* die nog altijd in gebruik zijn, doemt er een bepaald beeld op – een negatief beeld. Maar dat beeld is voor Groot-Brittannië en de VS niet precies hetzelfde. De Engelsen benadrukken een veronderstelde voorliefde van Nederlanders voor sterkedrank: ze spreken van *Dutch courage* voor wat in het Nederlands *jenevermoed* heet, en van *Dutch bargain* voor een rijk

© Christine Fourie

besprenkelde koopovereenkomst. Nederlanders spreken een onverstaanbaar koeterwaals, *double Dutch*, en hebben een voorkeur voor dooddoeners: *thank God it is no worse* geldt als typische *Dutch comfort* of *Dutch consolation*, schrale troost. Daarbij hebben ze ook een mentaliteit van *better safe than sorry*, want tegenwoordig wordt *double Dutch* ook gebruikt voor het extra veilig vrijen met twee voorbehoedsmiddelen (condoom en pil) tegelijk. Dat Nederlanders volgens de Engelsen niet vies zijn van seks, blijkt uit de benaming *Dutch cap* voor een pessarium, en *Dutch wife* voor een kussen of kruik in bed, maar ook voor een sekspop.

De Engelsen nemen bovendien duidelijk afstand van de Nederlanders in de wat geëxalteerde uitdrukkingen *if that's true, then I'm a Dutchman* (ik geloof er geen bal van), *I'm a Dutchman if I do* (over mijn lijk) en *If not I'm a Dutchman* (echt waar, ik zweer het je).

'DUTCH' IN DE VS

Uit Amerikaanse woordenboeken blijkt dat de opvallendste eigenschap van Nederlanders voor Amerikanen hun zuinigheid is. In Amerika zijn dan ook de veelzeggende uitdrukkingen *Dutch party*, *Dutch supper*, *Dutch treat* en *to go Dutch* ontstaan. Ze betekenen allemaal dat iedereen opdraait voor zijn eigen kosten.

Een tweede karakteristieke eigenschap van de Nederlanders is volgens Amerikanen hun onbeleefdheid: ze zeggen onverbloemd wat bij hen opkomt (*they talk like a Dutch uncle*), en dat doen ze vaak ook nog in een onbegrijpelijk taaltje (*that's all Dutch*

to me). Ze maken veel herrie (in het Amerikaanse slang: een *Dutch concert* of *Dutch medley*) en maken alles kapot: *to dutch* is synoniem aan "vernielen".

Ook wordt lafheid geassocieerd met Nederlanders: *to take Dutch leave* of *to do the Dutch (act)* is synoniem aan deserteren, waarbij *to do the Dutch* ook wordt gebruikt voor de ultieme ontsnapping, namelijk die aan het leven. *To get in Dutch* wil zeggen "in ongenade of uit de gunst raken", in het slang ook "in de problemen raken". Ook minder netjes is de *Dutch oven*: Britten duiden hiermee gewoon een bakoven aan, maar in het Amerikaans-Engels staat het voor het laten van een windje onder de deken.

Kortom, de opvallendste Nederlandse eigenschappen zijn voor Engelsen drankzucht en losbandigheid, en voor Amerikanen gierigheid, onbeleefdheid, luidruchtigheid en lafheid. Over de Nederlandse taal zijn beiden het eens: onbegrijpelijk gebrabbel. Gelukkig is er ook nog iets positiefs te melden over Nederlanders: die zijn volgens de Amerikanen namelijk niet snel van hun stuk te brengen of uit het veld te slaan: *to beat the Dutch* betekent "dat is heel verbazingwekkend, dat slaat alles".

MODERNE STEREOTYPERINGEN: 'CLOG WOGS' EN 'WOODEN'

De *Dutch*-uitdrukkingen bestaan al langere tijd in het Engels en ze komen voort uit oude concurrentie tussen Engelsen en Nederlanders. Hoe zit dat nu, welk beeld hebben moderne Engelstaligen van Nederland en Nederlands? Om daarachter te komen heb ik in 2019 een enquête gehouden onder een grote groep Nederlandse en Vlaamse emigranten. Eén van de vragen luidde welke moppen of stereotyperingen er in hun nieuwe vestigingsland worden verteld over Nederlanders en Vlamingen.

De antwoorden afkomstig uit de Engelstalige wereld zijn behoorlijk uniform en clichématig, en bevestigen het beeld uit woordenboeken: de meest kenmerkende eigenschap van Nederlanders is hun zuinigheid. Ook veel genoemd worden directheid, onbeleefdheid en arrogantie. Die directheid wordt trouwens ook als positieve eigenschap gezien: "*You know where you're at with the Dutch. They can be bloody rude, but they speak their mind.*" In Nieuw-Zeeland zegt men wel: "*Dutch are too honest to be polite. Kiwis are too polite to be honest.*"

Toch zijn er ook duidelijke verschillen binnen de Engelstalige wereld. Zo worden Nederlandse immigranten in Australië spottend *clog wogs* genoemd – een rijmwoord gebaseerd op *clog* (klomp) en *wog* (buitenlander, immigrant). In dat land worden bovendien woordspelingen gemaakt met *dike*, dat in het Australisch-Engels wc betekent. Dat geeft een dubbelzinnige betekenis aan de zin "*He put his finger in the dike*", zinspelend op het kinderboek over Hansje Brinker die met zijn vinger in de dijk een overstroming tegenhield. Ook zegt men spottend, met dezelfde dubbelzinnigheid: "Nederlanders zwemmen in *dikes*."

In Canada heeft de veronderstelde koppigheid van Nederlanders en de associatie met klompen geleid tot originele woordspelingen: "*Those Dutch with their wooden shoes, wooden bridges and wooden houses. The problem with them is that they wouldn't listen*" en "*Wooden shoes, wooden head, wouldn't/wooden listen*".

In Groot-Brittannië wordt dit raadseltje opgegeven: “Wat is de gelijkenis tussen een verstandige Hollander en God?” Antwoord: “Niemand heeft ooit een van beide gezien.” Terwijl men in Ierland wel zegt: “Als Nederlanders in Ierland zouden wonen, waren ze allemaal miljonair; als Ieren in Nederland zouden wonen, zouden ze allemaal verdrinken.” Dat verwijst naar de zuinigheid en lengte van Nederlanders.

HOLLANDS EN VLAAMS

Buiten de Engelstalige wereld hebben de Nederlanders veel minder talige sporen nagelaten. Als we woordenboeken van andere talen bekijken, vinden we nauwelijks uitdrukkingen met *Nederlands*, *Hollands* of *Vlaams*. Wél hebben de woorden *Hollands* en *Vlaams* (voor zover ik kan overzien niet *Nederlands*) soms een specifieke betekenis gekregen voor een voorwerp of dier dat, in ieder geval oorspronkelijk, een bijzondere band had met de Lage Landen. Zo wordt *une hollandaise* in het Frans gebruikt voor een bepaald soort Hollandse koe, en *hollande* staat voor Hollandse kaas, doek van fijn Hollands linnen, porselein uit Holland, een appelsoort en vergépapier. Het fijne Hollandse weefsel is ook bekend in het Engels (*Holland*), Spaans en Portugees (*bolanda*). In het Spaans wordt *bolanda* ook gebruikt voor brandewijn.

In het Duits staat *Holländer* onder andere voor een papiermaalbak, een bepaald soort kaas en een soort windmolen. Het Deense *bollender* is onder meer een Nederlands vaarttuig, een machine in een papierfabriek, een broodsoort en een kaassoort. In het Pools duiden *bolender* en *bolenderka* een lakenvelder en een kippensoort aan, een bepaald schaatstype, een Nederlandse molen, een roerbak in de papierfabrieken en een bepaalde dakpan. In het Tsjechisch duidt *boland* een fijne papiersoort aan, terwijl *bolan'anka*, *bolandka* een kippenras is. In het Russisch is een *gollandka* een kippensoort, een koeiensoort, een tegelkachel en vroeger ook groene- of boerenkool en een matrozenhemd, terwijl *gollander* een roerbak in een papierfabriek aanduidde.

Ook *Vlaams* heeft in enkele talen een overdrachtelijke betekenis gekregen: in Roemeens dialect staat *felandres* voor fijne stof uit Vlaanderen, in het Engels is *Flanders* Vlaamse kant en een Belgisch trekpaard, en in het Litouws staat *flandrai* voor een konijnsoort, de Vlaamse reus.

De opsomming is zeker niet compleet en sommige woorden en betekenissen zijn verouderd of alleen in dialecten bekend, maar de teneur is duidelijk: *Hollands* en *Vlaams* staan voor typisch Hollandse en Vlaamse producten, met name kaas, koeien, kippen en linnen.

Positieve uitdrukkingen heb ik niet gevonden, wel negatieve en alleen in het Duits en het Russische Bargoens. In het Duits betekent *nen Holländer machen* “de plaat poetsen”, *durchgeben* of *losgeben wie ein Holländer* staat voor “ervandoor gaan” en “zich er handig uit weten te redden”, en in Duits dialect betekent *Flämsch* “onvriendelijk, boos, grof”. In het Russische Bargoens tot slot staat *nesti Gollandiju* voor “kletspraatjes debiteren”, eigenlijk “hollandjes” vertellen.

In alle buitenland worden grapjes gemaakt over Nederlandse zuinigheid en gierigheid

ZUINIG, GIERIG, KRENTERIG EN SCHRIEL

Nederlandse en Vlaamse emigranten melden dat in alle buitenland grapjes worden gemaakt over Nederlandse zuinigheid en gierigheid. Dat imago vinden we van Frankrijk, Duitsland, Griekenland en Hongarije tot in Israël, Marokko, Turkije, Zuid-Afrika, Argentinië en Brazilië. Overal worden raadsels verteld over die zuinige Hollanders. De meest genoemde zijn:

- Hoe is koperdraad ontstaan? Door twee Nederlanders die vechten om een muntje.
- Hoe kun je 20 Hollanders achter in de auto krijgen? Gooi 10 cent in de kofferbak.
- Waaraan zie je dat je in Nederland bent? Er hangt wc-papier te drogen aan de waslijn.
- Waarom vertellen Nederlanders Belgenmoppen? Omdat ze zo goedkoop zijn.
- Wanneer zie je een Nederlander hard lopen? Als er een cent over straat rolt.
- Waarom heeft een Nederlander zulke grote neusgaten? Lucht is gratis!
- Hoe beginnen de meeste recepten in een Nederlands kookboek? Men lene een ei...

Op het Zweedse eiland Tjörn bestaat het spreekwoord *Det flyger inga måsar bakom Holländska båt*: “er vliegen nooit meeuwen achter Nederlandse boten” (want die gooien nooit iets overboord). In Italië zegt men dat de Nederlander altijd *braccia corte* (korte armen) heeft, waardoor hij niet bij zijn portemonnee kan. En in Brazilië wordt een mop verteld van een feestje waarbij iedereen – Amerikaan, Schot, Fransman... – iets meeneemt. De Nederlander neemt geen drank of voedsel mee, maar... een extra gast!

Ook algemeen zijn grapjes over Nederlandse vrijheden rond seks en drugs. In Portugal kent men het raadsel: “Wat is de overeenkomst tussen Amsterdam en de Tour de France?” Antwoord: “Allemaal drugsgebruikers op fietsen.” Nederlanders zijn overal bekend als kaaskoppen, en in Spanje zegt men tegen Nederlanders dat ze moeten uitkijken om niet te smelten in de Spaanse zon.

Tot zover de overeenkomsten. Maar er bestaan ook duidelijke verschillen: in sommige taalgebieden worden andere Nederlandse eigenschappen benadrukt dan elders.